

*Радзевіл К.В., магістрант 2-го року підготовки,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Вінницький інститут Університету «Україна»*

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ELECTRONIC PAYMENT SYSTEM OF UKRAINE

Анотація. Розглянуто особливості функціонування платіжних систем України. Проаналізовано сучасний стан платіжної системи, зокрема Національної платіжної системи «Український платіжний ПРОСТІР» та Системи електронних платежів.

Ключові слова: платіжна система України, Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР», система електронних платежів, платіжна картка.

Abstract. Features of functioning of payment systems of Ukraine are considered. The current state of the payment system, in particular the National Payment System «Ukrainian Payment PROSPER» and the Electronic Payment System, is analyzed.

Keywords: payment system of Ukraine, national payment system «Ukrainian payment area», electronic payment system, payment card.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування функціонування та використання платіжної системи в Україні. Аналіз сучасного стану платіжних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблематики присвячували свої роботи такі фахівці, як О.М. Калмикова, Р.П. Лісна, І.А. Манченко, С.А. Циганов, О.В. Поляниця та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Платіжні системи відіграють одну із найважливіших ролей в економіці будь-якої країни, України. Вони забезпечують здійснення суб'єктами економіки переказу грошових коштів та розрахунків за зобов'язаннями, що з'являються у процесі здійснення економічної діяльності. Рациональна організація платіжної системи сприяє ефективному функціонуванню фінансової сфери, вдосконаленню грошово-кредитних відносин, здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Надійні та ефективні платіжні системи є гарантією стабільного функціонування банківської системи та економіки в цілому.

Сьогодні в Україні функціонують дві платіжні системи, платіжною організацією та розрахунковим банком яких є Національний банк України: система електронних платежів (СЕП) та Національна платіжна система (НПС) «Український платіжний ПРОСТІР» [7].

Оцінка функціонування НПС як карткової платіжної системи залежить від дослідження стану ринку банківських платіжних карток в Україні. Загалом ситуація

на цьому сегменті ринку банківських послуг характеризується поступовим зростанням, зокрема збільшенням обсягу емітованих платіжних карток та їхніх держателів, кількості та суми безготівкових операцій з використанням карток, розширенням мережі банкоматів і термінального обладнання, використанням різних типів карток. Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні регулюються Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про поштовий зв'язок», іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних систем. Законодавство України передбачає діяльність в Україні внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем [8].

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу. Діяльність платіжної системи має відповідати вимогам законодавства України. Відповідно до статті 9 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до Реєстру [1].

Платіжна система України складається з таких компонентів: системи електронних платежів Національного банку України, систем автоматизації роботи банків, внутрішньобанківських платіжних систем, системи «клієнт – банк» для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі [3]. Станом на 01.01.2018 року учасниками СЕП були 178 установ, із них:

- 85 (банки України);
- 65 (філії банків України);
- 27 (Державна казначейська служба України та її органи);
- 1 (Національний банк України).

Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП становив 89,57 млрд. грн., а середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників системи – 0,94 [5]. Переважна більшість початкових платежів надіслана до СЕП банками України та їх філіями – 309 077 тис. початкових платежів (93% від їх загальної кількості). Упродовж 2017 року в СЕП у середньому за день оброблялося 1 337 тис. початкових платежів на суму 84 млрд. грн.. Упродовж 2017 року в СЕП у середньому за день оброблялося 1 337 тис. початкових платежів на суму 84 млрд. грн.

Станом на 01.01.2017 р. вітчизняні системи переказу коштів: 6 систем, створених банками; 8 систем, створених небанківськими установами; 11 внутрішньобанківських систем переказу [4].

Станом на 01.01.2017 р. в Україні функціонували 14 міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами, а саме: 3 системи з США, 2 – з Азербайджану, по 1 – з Грузії, Великобританії, Канади, а також 6 систем з РФ.

Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем – Системи електронних платежів (СЕП) та Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР» [5]. Система масових платежів в Україні представлена національною системою Український платіжний ПРОСТІР. ПРОСТІР – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів [2].

На сьогодні учасниками ПРОСТІР є 50 банків України та 25 небанківських установ. Національна платіжна система ПРОСТІР – це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме платіжних карток ПРОСТІР. Картка ПРОСТІР – це платіжна картка, яка дає змогу її держателю оплатити вартість товару, або послуги в торговельно-сервісній мережі, отримати готівку, переказати кошти з картки на картку тощо.

Картки Національної платіжної системи ПРОСТІР дають змогу здійснювати операції саме з національною валютою – гривнею, в межах України та на українських інтернет сайтах. Загальна кількість активних платіжних карток під брендом НПС «ПРОСТІР» протягом 2016 року зросла з 224 тис. шт. до 289 тис. шт. Із застосуванням платіжних карток НПС «ПРОСТІР» здійснено 5,3 млн. операцій на суму 6,7 млрд. грн., із яких було оброблено понад 1 млн. безготівкових транзакцій, що у порівнянні із 2015 роком є зростанням у 6 разів. Загальна ж сума безготівкових платежів за 2016 рік склала понад 200 млн. грн., що перевищує показник попереднього року більш ніж у 2 рази [6].

Система електронних платежів НБУ (СЕП) – загальнодержавна платіжна система, забезпечує здійснення розрахунків між банківськими установами, органами державного казначейства на території України із застосуванням електронних засобів приймання, обробки, передавання та захисту інформації. Система забезпечує проведення переказу коштів через кореспондентські та інші рахунки її учасників, відкриті у Національному банку України із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файлового режимі або режимі реального часу [2].

У СЕП виконуються міжбанківські перекази у файлового режимі та в режимі реального часу. Здійснення банком початкових платежів у файлового режимі є обов'язковим, а в режимі реального часу – за його вибором. Разом з тим учасник системи, який працює в СЕП у файлового режимі, забезпечує приймання платежів у режимі реального часу. За станом на 1 січня 2017 року учасниками СЕП стало 216 установ, серед яких банки України та їх філії, органи ДКС, установи

Національного банку України.

Упродовж 2017 року на території України надавали послуги 36 систем переказу коштів, з яких 29 систем, створені резидентами, та 7 систем, створені нерезидентами. Усього з використанням систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, у 2017 році було переказано: в Україну – 2 378 млн. дол. США в еквіваленті, за межі України – 286 млн. дол. США в еквіваленті, в межах України – 4 456 млн. дол. США в еквіваленті. За підсумками 2017 року на ринку систем переказу коштів, створених резидентами, лідером за сумою переказів є міжнародна платіжна система «ТУМЕ» (1 360 млн. дол. США в еквіваленті).

Станом на 01.01.2018 р. в Україні надавали послуги такі системи переказу коштів, створені резидентами: 8 систем, створених банками (з 9 зареєстрованих), 12 систем, створених небанківськими установами (з 12 зареєстрованих), 9 внутрішньобанківських систем переказу коштів (з 10 зареєстрованих). Усього за 2017 рік за допомогою систем переказу коштів, створених банками та небанківськими установами-резидентами, переказано: в межах України – 4 453,04 млн. дол. США в еквіваленті, в Україну – 113,66 млн. дол. США в еквіваленті, за межі України – 3,06 млн. дол. США в еквіваленті. Упродовж 2017 року в Україні здійснювали діяльність 7 систем переказу коштів, створених нерезидентами, а саме: 3 системи з США та по 1 – з Грузії, Великобританії, Канади, Азербайджану. За 2017 рік за допомогою систем переказу коштів, створених нерезидентами, було переказано: в Україну – 2 264, 26 млн. дол. США в еквіваленті, за межі України – 282,98 млн. дол. США в еквіваленті, в межах України – 2,68 млн. дол. США в еквіваленті [5].

Згідно з даними НБУ станом на 1 серпня 2017 року в Україні функціонують 89 банків, що є членами платіжних систем (83,3% від загальної кількості банків в Україні), 50 264 тис. осіб є держателями платіжних карток, в обігу функціонують 69 939 тис. платіжних карток, термін дії яких не закінчився, працюють 38 942 банкоматів і 195 979 терміналів, з яких торговельних терміналів 192 331, а банківських – 28 891. Також слід зазначити, що за останні п'ять років обсяг операцій з використанням платіжних карток збільшився в 78 разів (рис. 1).

Більшість початкових платежів надіслана до СЕП банками України та їх філіями, а саме 145 817 тис. початкових платежів (94% від їх загальної кількості) [7]. Така позитивна динаміка на ринку платіжних карток є результатом реформ НБУ у сфері національної платіжної системи.

Слід зазначити, що подальший розвиток національної системи масових електронних платежів «ПРОСТІР» дасть змогу прискорити здійснення розрахунків та обігу коштів, зменшити документообіг, знизити вірогідність фальсифікації міжбанківських розрахункових документів, посилити контроль за станом грошової маси в державі, знизити збитки держави та підприємців від низької швидкості виконання розрахунків та використання підроблених платіжних документів; підвищити можливості комерційних банків і Національного банку України контролювати здійснення платежів. Як свідчить зарубіжний досвід, з метою гарантування безперервного та стабільного функціонування платіжних систем

центральні банки розвинутих країн розпочали здійснювати оверсайт платіжних систем.

Рис. 1. Обсяг безготівкових платежів з використанням платіжних карток комерційними банками України за 2013-2017 роки

Висновки. Отже, з метою вдосконалення розвитку національної платіжної системи Національному банку України як основному регулятору слід докласти чимало зусиль у напрямі підвищення її ефективності та надійності. Водночас важлива роль відводиться і комерційним банкам, які для того, щоб підвищити довіру до вітчизняної банківської системи, повинні збільшити доступ до рахунків через філіальні мережі електронного банківського обслуговування (банкомати і схеми інтернет-банкінгу), а також розширити перелік роздрібних платіжних інструментів, надавати більший спектр новітніх банківських послуг, розвивати внутрішнє управління рахунками і системами обробки платежів, вдосконалювати механізми платіжної інфраструктури тощо.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» №2346-III від 5 квітня 2001 року із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2346-14>.
2. Калмикова О.М., Лісна Р.П. Функціонування платіжної системи України та стратегія її розвитку. *Молодий вчений*. 2015. №1(16). С. 100-103.
3. Манченко І.А. Перспективи розвитку системи електронних платежів. *Економіка*. 2016. №9. С. 35-37.
4. Огляд ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2017 рік. *Національний банк України*. 2017.
5. Офіційний сайт НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт НПС ПРОСТІР. URL: <http://prostir.gov.ua/prostir/>.
7. Платіжна система України. URL : <http://www.bank.gov.ua>.
8. Про Національний банк України: Закон України №679-XIV від 20.05.1999 р.

URL: zakon.rada.gov.ua/go/679-14.

9. Швед В.В., Омельченко О.В., Закладній О.А. Міжнародна інвестиційна діяльність. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. 224 с.